

Mindennapi fikció – merre tart az irodalom Skandináviában?

Humán Tudományi szekció, 2015.

Tartalom

1. Az autofikció bemutatása

- 1.1. A mindennapi élet problémáinak beférkőzése a skandináv irodalomba
- 1.2. Autofikció – újfajta önábrázolás
- 1.3. Autofikció a skandináv irodalomban és fontosabb képviselői
- 1.4. Példák az autofikcióra Skandináviában

2. Karl Ove Knausgård

- 2.1. Élete és munkássága
- 2.2. A *Min kamp* bemutatása
- 2.3. Harmadik, negyedik és ötödik kötet
- 2.4. *Mein Kampf* és a hatodik kötet
- 2.5. Mi vezetett a *Min kamphoz*?
- 2.6. A *Min kamp* fogadtatása

3. Olvasói stratégiák

- 3.1. Roland Barthes halála
- 3.2. Mit adhat az irodalom az olvasónak

Források

1. Az autofikció bemutatása

Az irodalom döntő része fikció¹. Mindig az volt, és nagy valószínűséggel az is marad. Milyen alapon húzható meg a kitalált és a valóság közti határ? A fikció sokszor olyan alapvető elemekből építkezik, melyek léteznek ugyan a valóságban, de van – e joga a szerzőnek megtörtént események és létező alakok, helyszínek² az olvasó számára is felismerhető módon való szerepeltetésére? Igaz marad – e a valóság a fikció részeként az olvasó számára?

1.1. A mindennapi élet problémáinak beférkőzése a skandináv irodalomba

Skandináviában az 1990 – es évektől megfigyelhető az újfajta társadalmi problémák irodalmi ábrázolása: színre lép az első olyan írógeneráció, mely a már felépített és működő jóléti államban elvált családban nevelkedett fel. A problémák egyszerre jelennek meg személyes szinten - a házasságok magas arányú felbomlásával együtt a tradicionális családmódelbe vetett hit válságba kerül, és országosan – a nemzetépítés korszaka már véget ért, akár az EU által előidézett gazdasági régiók átrendeződése is, miközben a globalizációs folyamat egyre erősebben van jelen. A modern társadalom belső feszültségéből eredő nyugtalanság jelenik meg olyan szerzők elbeszéléseiben, mint Trude Marstein, Merete Lindstrøm, Hanne Ørstavik és Anne Oterholm.

1.2. Autofikció³ – újfajta önábrázolás

Az előbb említett szerzőknél teret nyer a saját tapasztalatra épülő, a jelen kérdéseit boncoló fikció, melynek központjában a szűk család áll. Az egyénre koncentráló irodalom, az önábrázolás megjelenéseként, az *autofikciót* szeretném röviden elemezni.

Az autofikció kifejezést Serge Doubrovsky francia író és irodalomtudós alkotta meg az 1970 – es években megjelent *Fils* c. regényének leírására. A szó két, egymással látszólag össze nem egyeztethető műfajt kapcsol össze: az autobiográfiát (önéletrajz) és a fikciót. Mégis hogyan férhet ez a kettő össze?

¹Nem létező, vagy nem azonosítható eseményeket, személyeket és helyeket tartalmazó, illetve azokra épülő irodalmi művek.

²A szöveg alapján felismerhetők és képesek vagyunk bizonyítani létezésüket más források segítségével.

³Poul Behrendt: Autonarration som skandinavisk novum. Karl Ove Knausgård, Anti-Proust og Nærværelseffekten

Az önéletrajz egy adott, létező személy a saját életéről írt műve. Irodalmi műfaj; Hegedűs Géza például a regényhez sorolja a Szépirodalom műfajaiban.⁴ Nem feltétlenül hiteles – így felmerül a kérdés, hogy miért van szükség egy új kategóriára.

Stefan Kjerkegaard és Anne Myrup Munk cikkében⁵ az önéletrajz és a fikció közti különbséget úgy határozza meg, hogy ha a könyv főszereplőjének és szerzőjének neve megegyezik, az önéletrajz, azaz kizárja a fikció lehetőségét. Az életrajz vagy önéletrajz természetesen nem kell, hogy egyezzen a valósággal, de ettől még nem feltétlenül lesz irodalmi fikció.

Az autofikció terminus az 1970 – es évekbeli megszületése aktívan jelen van az irodalomelméletben, különösen Franciaországban, ahol egy sor új, többé – kevésbé pontos definíció követte azóta. Arnaud Schmitt irodalomkritikus szerint például Doubrovsky regénye csupán kiindulási pont volt, melytől mára eltávolodott és új műfajjá vált, amit ő *ön – vagy autonarráció*nak nevez.

Valójában nincs egyértelmű válasz, vagy határozott pont ahol elválaszthatnánk az önéletrajzírást és a fikciót, azonban a fent említett cikk definíciója alapján az autofikció felvette az önéletrajzi műformát, amely magasabb irodalmi kidolgozottsággal bír. Ettől függetlenül nem kizárt az autofikció önéletrajzként való olvasása sem, tehát a két kategória értelmezhető egyként.

1.3. Autofikció a skandináv irodalomban és fontosabb képviselői

Az az elmúlt 10 – 15 évben a skandináv irodalom egyik legjelentősebb hulláma autofikció volt. Olyan szerzőket említhetünk meg itt, mint a svéd Per Olov Enquist, a dán Josefine

⁴ Hegedűs Géza: A szépirodalom műfajai, Trezor kiadó, 1993.

<http://books.google.hu/books?id=5U92AgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage&q=%C3%B6n%C3%A9letrajz&f=false>

⁵ Stefan Kjerkegaard, Anne Myrup Munk: Litterær selvfremsstilling og autofiktion i en skandinavisk optik (*Irodalmi önábrázolás és autofikció Skandináv szemszögből*)

Klougart és Claus Beck - Nielsen⁶, illetve a norvég Tomas Espedal, Heivoll Foer és Karl Ove Knausgård. Elbeszéléseikben érzékelhetőek a szerző magánéletéből vett részletek (Klougart), előfordulhat egy, az író nevét viselő karakter (Enquist), vagy szerző – főszereplő – elbeszélő egy azonos alak a műben (Nielsen, Knausgård). Ezekben az alkotásokban előfordulnak életrajzi vonatkozások, melyek gyakran tényekkel is alátámaszthatóak, azonban a szövegek poeticitása, és fikcióba ágyazottsága túlmutat a biográfián. Ebből a természetükből fakad, hogy a műimmanens elemzés stratégiái nem alkalmazhatóak rájuk.

Érdekesség, hogy Skandinávián belül azon írók közt, akiknek valamely műve az autofikcióhoz sorolható, szinte csak férfiakat találunk. A Bernt Olsson és Ingemar Algulin – féle svéd irodalomtörténet⁷ külön kitér a nők által írt 1970 – es évek beli valóságábrázoló irodalomra, melyek nagyrészt vallomásos regények.⁸ Témájuk a nők élete és mindennapjai, különböző perspektívákból. Jellemző még, hogy direktek, dokumentálóak és személyes hangot ütnek meg – ugyan az eladási listák élén álltak, azonban az alacsony irodalmon belül is rossz megítélést kaptak.

A férfiak által írt autofikció sikerének titka lehet, hogy a művekben megjelenő valóságálapot sokkal megengedőbben, lazábban kezelik, illetve a szövegek kidolgozottabbak, inkább a szépirodalomhoz sorolhatóak, míg a '70 – es évek lélekfeltáró női irodalma inkább a hétköznapi közönséget érintette meg, mintsem az irodalomkritikusokat. Persze később jelennek meg önéletrajzi ihletésű regények írónőktől, melyek nem csak ismertté, hanem elismertté is váltak⁹.

A valóságálapú irodalomra rengeteg példát láthatunk az utóbbi évtizedekben a skandináv országokban, ennek felsorolására sokkal hosszabb lenne, mint a dolgozat keretei megengednek, ezért fent említett szerzők és néhány művük rövid ismertetésével szeretnék betekintést adni a kortárs irodalom e területére, szem előtt tartva a szerző – elbeszélő – főhős hármasság különböző megjelenési formáit, illetve (a rendelkezésre álló források alapján) a művekben lévő valóság – fikció/irodalom arányát.

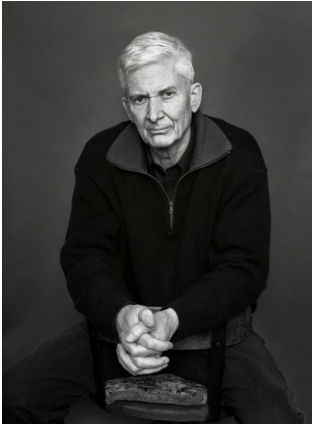
⁶ Nielsen kiléte bizonytalan: férfi – illetve női néven is adott ki könyveket, írt cikkeket és jelent meg nyilvános eseményeken – ezekben csak a Nielsen családnév volt közös. Ebben a dolgozatban csak a Claus Beck – Nielsen név alatt kiadott könyveket vizsgálom később röviden.

⁷ Bernt Olsson – Ingemar Algulin: Litteraturens historia i Sverige, 5. kiadás, 514. o.

⁸ Például: Agneta Klingspors: Női napló (kvinnodagbok, 1977); Sun Axelsson: Álom egy életről (Drömmen om ett liv, 1978), vagy a „Kilenc nő – kilenc élet” (nio kvinnor – nio liv; 1977) c. antológia.

⁹ Brigitta Stenberg (sz. 1932) és Carina Rydberg (sz. 1963) könyvei már merőben más fogadtatásban részesültek az 1980 – as években. Külön kiemelendő, hogy Rydberg többször valódi nevükön szerepeltet létező személyeket – ez az autofikción belül sem olyan gyakori.

1.4. Példák az autofikcióra Skandináviában

Per Olov Enquist (sz. 1934) svéd regény -, dráma és krónikaíró. Munkásságát áthatja az illúzió és az illúzió elvesztése. Központi szereppel bír a szubjektív és az abszolút párosa – amelyből érzékelhető, hogy Enquistnél nehéz a fikción belüli valósághorizont meghatározása az olvasó számára. 2008 – ban adta ki az *Egy másik élet (Ett annat liv)* című könyvét, mely a svéd irodalomtörténet könyvben önéletrajzként van meghatározva, azonban

Kjerkegaard és Anne Myrup Munk cikkében egyértelműen az autofikcióhoz sorolják: a harmadik személyben elmesélt történetben nem csupán sok esemény köthető az író életéhez, hanem szerepel egy Enquist nevét is viselő karakter is (aki nem főszereplő). A könyv megjelenése évében elnyerte az August Strindbergről elnevezett díjat (*Augustpriset*) a szépirodalom kategóriában.

Josefine Klougart (sz. 1985) az egyetlen nő az itt említett írók közül – aki egyben legfiatalabb is. Az aarhusi egyetemen hallgatott művészet – és irodalomtörténetet, mielőtt a elvégezte volna a koppenhágai íróiskolát (*Forfaterskolen*) 2010 – ben.

Írásaira jellemző a nyelvtudatosság és kísérletező jelleg – nem véletlenül az Észak Virginia Woolfja⁹ elnevezés és az angol írónőhöz való hasonlítások. Első regénye 2010 – ben

meg *Lépések és esések (Stigninger og fald)* címmel, melynek témája és helyszíne Klougart Molsban töltött gyermekkor. A könyv középpontjában a természet, a gyermekkor helyei és egy család története áll, melyek a felnőtt embert később azzá tették, akivé lett. Klougart egyes szám első személyű narratívájú gondolatfolyamban ír. Az írónő életéhez köthető tematika harmadik regényében - *Egyikünk alszik (Én af os sover, 2012)* – kerül elő újra. Itt egy fiatal nő tér vissza a szülői házba vidékre, az írás középpontjában az elmúlás áll - úgy az életé, mint a szerelemé. Klougartnál sejthető, hogy saját életéből is átkerültek elemek könyveibe, azonban fikcionalizáltak annyira, hogy az olvasó ne találhasson rájuk. Josefine Klougart jelenleg az egyik legígéretesebb írótehetség Skandináviában – fiatal kora ellenére

olyan elismeréseket tudhat magáénak, mint a dán hercegi pár kulturális díja (2011) és jelölték az Északi Tanács Irodalmi díjára is (2012).

Claus Beck – Nielsen (sz. 1963) az itt felsorolt írók közül a legrejtélyesebb (és első pillantásra legrettentőbb) karakter. Író, színész, kritikus és médiaszemélyiség. Több alteregója is létezik-melyekben a Nielsen vezetéknév közös, illetve mindegyik személyiség valamilyen közéleti szerepet vállal (Madame Nielsen író, Father Nielsen pap, aki az ukrán front harcosain próbál segíteni, míg a Nielsen Sisters könnyűzenei együttes – Facebook oldaluk alapján legalábbis ez látható).

Művei közül a 2003 – ban megjelent a *Claus Beck-Nielsen (1963 – 2001)* című könyvet szeretném kiemelni: főszereplője Claus Beck – Nielsen, aki egyik napról a másikra elhagyja a családját, és az utcán találják meg, személyi szám és minden emlék nélkül arról, hogy ki is ő valójában. Nem egyértelmű, ki a történet elbeszélője – a cím alapján egyezhet a szerző és a főhős személye, de ugyanakkor vehetjük ezt egyfajta műfaj meghatározásnak is. Szintén nem eldönthető, milyen mértékben kerültek bele valós történések Nielsen életéből a *Claus Beck-Nielsen (1963 – 2001)* – be, mert a könyvben Claus Beck – Nielsen meghal, azonban Nielsen nyilvánvalóan ma is élő, alkotó, különböző helyeken fellépő személy.

Nielsen saját életéből médiaperformanszot csinál: 2010 – ben a *Funus Imaginarium* elnevezésű happening keretében először egy nyilvános gyászheten lehetett megtekinteni Nielsen testének viasmásolatát, melyet egy „Identitás” elnevezésű kiállítás követett, majd pár héttel később kiásták, mert a „das Beckwerk” névre hallgató cégtől panasz érkezett a síri nyugalom megzavarása miatt. A viasztestet és a koporsót ezek után Koppenhágában a Kunsthallen Nikolajban lehetett megtekinteni.

Claus Beck – Nielsen testének viasmásolatával

Das Beckwerk: Nielsen kiásott koporsóját húzza

Nielsen mindenképp rendkívül érdekes színfolt a kortárs skandináv művészetben. Ha visszatérünk az autofikció meghatározásához – valóság alapú önábrázoló irodalom – akkor mondhatjuk, hogy Nielsen munkássága fikció alapú valóság: saját performanszát éli; a neki tetsző fikció képévé formálva önmagát- pont fordítva, mint ahogy azt a terminus definíciója állítja.

Tomas Espedal (sz. 1961) bergeni szerző, 1985 – ben debütált az *En vill flukt av parfymen* c. könyvvvel, melyet további regények és prózagyűjtemények követtek, többek közt a 2006 – os *Menni. Avagy egy vad, poétikus élet művészete* (*Gå. Eller kunsten å leve et vilt og poetisk liv*) című művéért jelölték az Északi Tanács irodalmi díjára, A *Természettel szembenért* (*Imot naturen*) 2009 – ben a Gyldendal kiadó díját, 2011 – ben pedig a brageprisen vehette át.

1999 és 2005 között jelent meg három, önéletrajzi elemekben gazdag kötete *Biográfia* (*Biografi*), *Napló* (*Dagbok*) és *Levelek* (*Brev*) címmel. Azonban nemcsak e műveit sorolhatjuk az autofikcióhoz – egyes szám első személyű autonarrációval találkozunk például a *Természettel szembenben* című alkotásában is, stílusa Proustra emlékeztet.

Olyan gondolatfolyamban ír, melyet tekinthetünk belső monológnak, de magának a szüzének is. Szintén kérdés, hogy megtörténtnek tekintjük – e a könyvekben szereplő eseményeket – Espedal megfelel a „valóságmentes fikció”¹⁰ Hans Hauge által meghatározott azon feltételének, hogy lehetetlenné tegye az olvasó számára a fikció és a valóság elválasztását egy műn belül. Mindenképp azt az *illúziót* kelti, az elbeszélő életét olvassuk. Mivel a narrátor és a főszereplő kiléte is ismeretlen és nem lehet meghatározni, egyazon személy - e a kettő, illetve mint már említettem, valószínűsíthetők a szerző életére vonatkozó utalások, ezért a hármas meghatározása ugyanúgy lehetetlenné válik határaik elmosódásával, mint a műimmanens elemzés a bergeni szerző műveiben.

Gaute Heivoll (sz. 1978) esetében pontosabb információ áll rendelkezésünkre arról, milyen összefüggés van a 2010 – es *Mielőtt leégek* (*Før jeg brenner ned*) című regény és szerző élete közt. Heivoll egy piromán ember történetét dolgozza fel – valós személy – akit ő, illetve a könyvben megjelenő más személyek is személyesen ismertek. Ennek jelentős része fikció – melyre nyíltan utal például a szereplők gondolatainak leírása, vagy Heivoll többször is említi, hogy

¹⁰ Hans Hauge: Fiktionsfri fiktion – Nye tendenser i nordisk samtidslitteratur – især norsk

ő még csak csecsemő volt a tűzeset idején. A szerző is szereplő a könyvben, azonban csak megfigyelőként/résztvevőként találkozunk vele.

A *Før jeg brenner ned* autofikciójának érdekessége, hogy ugyan megjelenik a szerző is a regényben, mégis az olvasó képes elkülöníteni a történettől, nem szerves része annak - ellentétben a többi fent említett skandináv írókkal.

Az áttekintés után szeretném azzal az íróval folytatni, aki nemcsak az utóbbi évek, hanem talán a skandináv irodalom teljes történetének egyik legnagyobb sikerét érte azáltal, hogy hatkötetes könyvsorozatot adott ki, melyben csak saját magáról és életéről ír - olyan részletességgel, ahogy azt még senki sem tette előtte – Karl Ove Knausgård.

2. Karl Ove Knausgård

Norvégia ma: lenyűgöző táj és irodalom

Karl Ove Knausgårdnak (sz. 1968) eddig három regénye, egy esszégyűjteménye jelent meg és több más kötetben is közreműködött.

Legismertebb és legvitatottabb műve a *Min kamp* (*Harcom*), mely egy hatkötetes regény, bár műfajilag nehezen besorolható: Knausgård több, mint 3600 oldalon keresztül ír mindennapjairól, semmit sem rejt véka alá és a szereplők nevét sem változtatja meg – mindezzel pedig óriási sikert arat a norvég könyvpiacra. Mégis mi vezethetett az irodalmi nárcizmus sikeréhez?

2.1. Élete és munkássága

Karl Ove Knausgård 1968 –ban született Oslóban, gyermekkorát a Dél – Norvégia partján fekvő Tromøya szigetén, gimnáziumi éveit pedig Kristiansandban töltötte, ahol a helyi újság (főként önjelölt) zenekritikusaként kezdett először írni. Kamaszként dobol és gitározik, rocksztár akar lenni mindenáron. Erről csak akkor tett le, mikor szembesült a ténnyel, hogy azt a zenei tudást, amit ő több hónap keserves munkájával sajátított el, másnak pár nap alatt sikerült. 18 évesen már tudja, hogy író akar lenni, azonban egy dolog megmarad kamaszkora

után is: az égető vágy az ismertségre és elismerésre - a '70 – es és '80 – as évek Norvégiájában, ahol a társadalom mindenféle individualizmust elítél¹¹.

Közvetlenül érettségi után egy évig tanítóként dolgozik az északi Senja szigetén, Fjordgård községben, majd 1988 – ban Bergenbe költözik, hogy a két évvel korábban indult Skrivekunsthøgskolen ('Íróakadémia') egy éves kreatív írás képzésén vegyen részt, mely létrehozói és oktatói közt olyan neves szerzőket találunk, mint Jon Fosse¹² vagy Ragnar Hovland¹³. A bergeni egyetemen folytatja tovább tanulmányait – művészettörténetet és irodalomtudományt hallgat. Első könyve 1998 – ban jelenik meg *Ute av verden (Világon kívül)* címmel, melyért ugyanebben az évben a Kritikusok díját (*Kritikerprisen* veszi át, debütáló szerzőként ő az első, aki ebben a kitüntetésben részesül. A könyv röviden összefoglalva *megrázó* (előrevetítve ezzel Knausgård további munkáinak stílusát is): a 26 éves Henrik Wankel Észak – Norvégiában tanító, ahol beleszeret egyik diákjába, a 13 éves Miriamba, majd menekülnie kell a faluból, hogy elkerülje a nyilvános szégyent. Kettőjük viszonyának minden részletével, és Henrik Wankel szüleinek történetével Knausgård egy csapásra lesz ismert író hazájában.

2002 – ben Knausgård drasztikusan döntést hoz: egyik napról a másikra maga mögött hagyja az esős Bergent és azzal együtt múltját, feleségét és eltervezett jövőjét is. A világ bármely városába költözhetne, azonban Stockholmot választja. Erre a váltásnak – ahogy azt későbbi könyveiből megtudjuk¹⁴ – azért érezte szükségét, mert életének abban a szakaszában önmagát bezártnak, alkotói munkáját pedig elfojtottnak érezte. Fontos megemlíteni, hogy egy norvég ember számára nem akkora váltás egy másik skandináv országba költözni, mint például egy magyarnak lenne: a kölcsönös nyelvi érthetőségnek és a közös kulturális szellemnek köszönhetően ez nem olyan mértékű sokk, azonban mégis külföld, ismeretlen, de nem szokatlan, és mindenképp jó lehetőség a tiszta lappal kezdésre.

Második könyve ötéves írói szünet után jelenik meg 2004 - ben - *En tid for alt (Mindennek ideje)* címen 2004 – ben. Ez részben folytatása az *Ute av verdennek* – itt is feltűnik Henrik Wankel alakja, ha csak rövid időre is, azonban témája egészen más, angyalok, bibliai történetek, maga az isteni és az emberi kapcsolat áll a középpontban, stílusát tekintve pedig felfedezhetőek benne esszészerű vonások. Az *En tid for alt*-ért a P2 rádió hallgatóinak díjával,

¹¹ „Ne hidd, hogy bárki is vagy.” A skandináv szerénységnek, mint kulturális jelenségnek az alapja a Janteloven (Jante törvénye): a fogalom Aksel Sandemose író 1933 – as *En flyktning kryser sitt spor (Egy menekült keresztezi nyomait)* c. regényében jelenik meg először és Jante városának tíz törvényét jelenti, melyek a közösség érdekében elnyomják az individuumot – mindenki egyenlő, másnak lenni bűn.

¹² Fosset tartják napjaink legnagyobb norvég drámaírójának.

¹³ Hovland a kortárs norvég irodalom egyik legkülönlegesebb, legerősebb hangja. Munkássága során közel 30 év alatt több, mint 40 könyvet adott ki és aktív minden irodalmi műfajban.

¹⁴ Karl Ove Knausgård: Min kamp. 1. kötet

illetve a Sørlandets litteraturpris – szel jutalmazták. Külön kiemelendő, hogy a regény bekerült az utóbbi 25 év legjobb 25 norvég könyve közé¹⁵.

Atz *En tid for alt* már megjelenik angol fordításban is, de legnagyobb elismerése a jelölés az Északi Tanács irodalmi díjára. Knausgård elbeszélői tehetségéhez kétség sem fér, azonban regényei és prózája túlmutatnak az egyszerű műfaji kategóriákon – az esszéire jellemző vonásokat fedezhetünk fel bennük már a kezdetektől.

Knausgård már '90 – es évektől ír esszéket, azonban ezek csak 2013 – ban kerültek kiadásra összegyűjtve *Sjelens Amerika (A lélek Amerikája)* címen. A műfaj adottságai kihasználva találunk írásokat ugyanúgy egy Jézusra emlékeztető pirítósról, mint az Anders Breivik által elkövetett tömegmészárlásról, vagy Knut Hamsunról.

2.2. A Min kamp bemutatása

„Az élet a szívnek egyszerű. Addig dobog, amíg tud. Aztán megáll.”

Ezzel a sorral kezdődik Knausgård harmadik könyve a *Min kamp*, a hatkötetes önéletrajzi sorozat első része 2009 – ben jelenik meg, melynek vezérmotívuma a halál. Knausgård kezdettől fogva csak magáról (vagy saját gondolatairól) és közvetlen környezetéről ír. Célja, hogy mindent úgy mondjon el, ahogy van, semmi se maradjon rejtve, mert az „nem vezet sehová”.

A *Min kamp* első kötete nemcsak médiabotrányt kavart, hanem az íróval szóba álló családtagok számát is jelentősen lecsökkenti, Knausgård leplezetlenül ír apja haláláról, arról, hogyan végzett vele a mélyalkoholizmus és milyen embertelen körülmények közt találták meg bátyjával demens nagyanyjukat. Ez természetesen mély felháborodást váltott ki az író rokonainál, hiszen apja gimnáziumi tanárként társadalom megbecsült tagja volt. Azonban mindez csupán keretként szolgál a főtémához – a halálhoz.

Knausgård azzal, hogy saját életéről kezd ír, lerombol ugyanis minden műfaji korlátot – ezáltal megteremti magának a teljes irodalmi szabadságot. Arról ír, amiről akar. A mindennapi élet naplószerű leírásában jól megférnek egymás mellett a többoldalas filozófiai elmélkedések az élet értelméről ugyanúgy, mint a rácsodálkozás arra, miként ereszti ki egy teafilter sötét színét a még átlátszó vízbe egy csészében. Knausgård célja, hogy minél messzebb menjen a privátban, de ugyanakkor ne legyen személyes.

¹⁵ A listát a norvég Dagbladet napilap állította össze 2006 - ban.
Forrás: <http://www.dagbladet.no/litteratur/25beste.html>

Mindent kimond – miként éli meg a férfiassága kríziseként, hogy babakocsit tologatva sétálgat nap mint nap Stockholm utcáin, mikor olyan fontosabb dolgai lennének, mint például az írás, vagy a folyamatos cigarettázás. Nem titkolja véleményét a nemi egyenlőséget végtelenségig erőltető svéd társadalomról, mégis tiltakozás nélkül egyezik bele, hogy első gyermekükkel otthon maradjon, míg felesége, Linda befejezi drámaiszkolai tanulmányait. Knausgård környezetében mindenki az irodalom kísérleti alanyává válik – ugyan néhány embernek elküldi a kéziratot kiadás előtt, hogy változtassanak a róluk szóló részekben, mégis fontosabb számára a projekt véghezvitele, mint az emberi kapcsolatok¹⁶.

Szerkezetét tekintve a második kötet az író Stockholmba költözéséről és Linda Boström svéd költőnőhöz fűződő szerelméről szól. Az első két könyv helyszíne és témája ugyan nem egyezik, mégis Knausgård olyan lélegzetelállító keretekkel és átkötésekkel dolgozik, melyek szerves egésszé teszik sorozat első két elemét. Nem vehetjük hiteles forrásnak ugyan az író életére nézve a *Min kamp* könyvekben leírtakat, de a második kötet ott ér véget, ahol az első kötet elkezdődött: Knausgård hosszas alkotói válság utána hirtelen ötlettől vezérelve feladja sokéves sikertelen próbálkozásait, hogy apjához fűződő kapcsolatát fikcióként írja meg - ez minden alkalommal hiteltelen lett. Ehelyett elkezdi azt írni, ami valójában történt, célja pedig, hogy „valami igazit” hozzon létre.

2.3. Harmadik, negyedik és ötödik kötet

Az első, majd második kötet sikere Knausgårdot is meglepte. Egy korai, 2009 – es interjúban még azt nyilatkozta, nem hiszi, hogy bárki is megvenné ezt a könyvet¹⁷, ami mikroszkopikus részletességgel koncentrálna egy adott ember életére és döntőrészt a hétköznapiokról szól, melyekben mindannyian élünk.

Fontos megemlíteni Geir Gulliksen nevét, aki először Stockholmban segít Knausgårdnak lakást találni¹⁸, majd nemcsak közeli barátja, hanem szerkesztője is lesz az írónak. Gulliksen

¹⁶ „Ez a könyv fontosabb számára, mint a családjához fűződő jó viszony, vagy bármely korábbi barátnőjéhez. Feláldozott érte mindent, és ez egy művészprojekt.” - nyilatkozta Tonje Aursland, Knausgård első felesége egy újságnak 2010 – ben, hogy az író lehetőséget adott neki még a könyv kiadása előtt, ha valamit nem akarna magáról nyomtatásban látni.

<http://www.bt.no/bergenpuls/Foler-seg-utnyttet-av-Knausgard-1785148.html>

¹⁷ <http://nrk.no/skole/klippdetalj?topic=urn:x-mediadb:20366> – 2009. őszén készült interjú Knausgårdal a norvég tv irodalmi műsorában.

¹⁸ Min kamp 2. kötet alapján.

nélkül nem jelenhettek volna meg a könyvek – ő győzte meg Knausgård - t, hogy érdemes kiadni őket, illetve egy vele folytatott beszélgetés során merült fel a *Min kamp* cím ötlete is.

Knausgårdot az első két könyv sikere után Gulliksen bízta arra, hogy folytassa a minden részletre kiterjedő irodalmi projektet – az író pedig minél gyorsabban akarta ezt megtenni: egy éven belül került volna a polcokra a sorozat harmadik, negyedik, ötödik és hatodik része (ez persze nem valósult meg). Ennek fő oka volt, hogy Knausgård korábban évekig alkotói krízisben szenvedett és a szoros határidő miatt nem figyelhetett arra, milyen minőségű szöveg kerül ki a keze közül, csak az írásra koncentrált. Meg kell jegyezni, hogy Knausgård rabul ejtő és könnyen olvasható, és nagy valószínűséggel bármiről írhatna, az visszhangra talál, tehát nehéz átérezni alkotói válságát.

Az idő nyilvánvaló szerepet játszott ezen kötetek megírásánál, de vajon milyen különbség érződik az első és második részhez képest, melyek határidő nélkül íródtak, szabadon?

Az első fontos különbség kronológiai – a *Min kamp* 1 és 2 az 1998 és 2008 közti időszakot öleli fel Knausgård életében, több visszatekintéssel gyermek – és kamaszkorára, azonban végig felnőtt szemszögből és az előkerülő emlékek epizódyszerűek, nem a vezérfonal részeként vannak jelen.

Ezzel szemben a harmadik könyv teljesen más – nyitójelenetében a csecsemő Knausgårdot és családját látjuk, akik épp akkor költöztek Tromøyára. Az ötödik kötet pedig ott ér véget, ahol a második elkezdődik – 2002 – ben a bergeni pályaudvaron, ahol Knausgård elhagyja első feleségét, Tonjét és felszáll a stockholmi vonatra. Az elbeszélési technikát illetően érdekes, hogy a harmadik kötetben egy gyermek szempontjából követjük az eseményeket, a negyedikben (melynek témája Knausgård tanárként Észak – Norvégiában töltött éve és kamaszkora) egy öntudatos, magát túl komolyan vevő kamaszból, míg az ötödikben egy fiataalkorból a felnőttbe átlépő narrátorral van dolgunk, akit végig Karl Ove Knausgårdnak hívnak. Ez azonban csak az első benyomás Knausgård olvasói hangjáról, mert akármilyen korú is legyen épp a könyvben szereplő elbeszélő, mindig társul mellé egy a háttérből elő – előlépő felnőtt, sokszor cinikus hang is, mely megbontja a valóság minél részletesebben való irodalmi leképezése által létrejövő hiperrealizmust¹⁹.

¹⁹Stefan Kjerkegaard & Anne Myrup Munk: Litterær selvfremsstilling og autofiktion i en skandinavisk optik

Erre példa az első kötet elején Knausgård önmagához intézett monológja:

„Ma 2008. február 27 – e van. Az óra 23:43 – at mutat. Én, Karl Ove Knausgård, aki ezt írom, 1968. decemberben születtem, tehát ebben a pillanatban, mikor írok, 39 éves vagyok.”²⁰

Az effajta beszúrások, az író explicit előtérbe kerülése a szövegben nyilvánvalóan azt a célt szolgálják, hogy megbontsanak egy fiktív valóságot – és itt találkozunk a könyveken belül a legnagyobb ellentmondással, a Knausgård által hangoztatott szándék, hogy valami valósat írjon, megvalósíthatatlan, hiszen egyrészt senki sem képes visszaemlékezni olyan részletességgel életére, ahogy azt ő teszi könyveiben, másrészt ha valóban képes lenne a valóságot írni, akkor azt nem bonthatná meg egy ilyen kijelentéssel. Mindez egyértelműen arra szolgál, hogy az olvasót, aki megtörténtnek veszi a *Min kamp*ban leírtak, kizökkentse a hiperrealizmus nemlétező valóságából. Ennél is erősebben érződik a tények és könyvek közti diszkrepancia a harmadik kötet elején szereplő részletben:

„Nem, nem emlékszem semmire abból az időből, még csak azt sem tudom, melyik házban laktunk, annak ellenére sem, hogy apám egyszer megmutatta. Minden, amit akkorról tudok, a szüleimtől származik, meg amit ők meséltek nekem és amit a fényképeken láttam.”²¹

Figyelemre méltó, hogy Knausgård ezek után képes elbeszélőt váltani, aki saját gyermeki énje lesz. Egyszerre hiteti el, hogy ami a könyvben szerepel, az valóság és rombolja le ezt az illúziót.

2.4. *Mein Kampf* és a hatodik kötet

A cím elválaszthatatlan része minden műnek, de *Min kamp* esetében konnotációja miatt egyenesen megkerülhetetlen. Milyen okból választhatta Knausgård a *Mein Kampf*-ot? A következőkben néhány, szerintem lehetséges magyarázatot sorolok fel erre a kérdésre.

²⁰ Karl Ove Knausgård: *Min kamp* 1. kötet (svéd fordítás), 31. o. A magyar nyelvű idézet saját fordításom.

²¹ Karl Ove Knausgård: *Min kamp* 3. kötet (svéd fordítás), 14. o. A magyar nyelvű idézet saját fordításom.

PR – fogás: norvégul a *Mein Kampf* jelentése *Min kamp*, az áthallás elkerülhetetlen: és egy ilyen név garantáltan nagy port kavart a médiában – ez a negatív pedig kampány egyszerre hökkentette meg közönséget és csigázta fel figyelmüket.

A cím ugyanakkor tagadhatatlanul illik a könyvhöz: Knausgård szenvedő ember. Szenved az élettől, az emberektől, attól ami körülveszi, önmagától és saját cselekedeteitől – első látásra ezt a harcot juttatja eszünkbe a cím, azonban szintén küzdelem volt egy ekkora irodalmi mű létrehozása, és hogy mennyi áldozatot követelhetett.

Egy gag is egyszerre, mivel Knausgård ezzel a történelem egyik legnegatívabb figurája mellé helyezi magát, könyvét pedig akkora jelentőségűnek titulálja, mint a *Mein Kampf*. Knausgårdot egyszerre lehengerlő prózájában, mégis nehéz komolyan venni önironikussága miatt: a hétköznapiok küzdelmének mindenkinek át kell esnie – ezt a harc nem egy dicsőséges csata, amire büszke lehetne, sokkal inkább panasz arra, amit muszáj megtennie.

Hitler alakja egyfajta keretet ad a *Min kamp*-nak: nemcsak a címben szerepel, hanem az utolsó, hatodik könyvben Knausgård egy több száz oldalas esszében ír a fasiszta diktátorról a könyvről²².

Szerkezetileg ez alkotja az utolsó egységet sorozatban és különáll a többi részhöz képest: témája maga a *Min kamp* sorozat, és annak hatása az író és szeretteinek életére, saját reakciója az általa okozott médiabotránnyra, vagy olyan éppen aktuális történésekre, mint a 2011 – ben Anders Breivik által Utøya szigetén elkövetett borzalmas tömeggyilkosság. Ez a könyv terjedelmében is különbözik a többitől: míg a korábbi kötetek 400 - 600 oldal hosszúságúak voltak, addig az utolsó rész majdnem 1200 oldal terjedelmű.

2.5. Mi vezetett a Min kamphoz?

Lehetetlen lenne röviden összefoglalni egy ilyen nagyságú és jelentőségű irodalmi munkát, mely nem csupán a hétköznapi olvasót hagyja döbbenetben azzal kapcsolatban, milyen könyv került a kezébe, hanem irodalomkutatók hadának okoz majd fejtörést jó pár évig, ha nem évtizedekig. Ugyanígy komplex okok vezettek megszületéséhez is, azonban a következőkben megpróbálom a legfőbb tényezőket röviden felsorolni.

²² Megjegyzendő, hogy a *Min kamp* sorozatnak nincs politika alapja és Knausgård sem köthető semmilyen jobboldali, vagy szélsőjobboldali mozgalomhoz vagy eszméhez.

Az apa alakja. Knausgård – többszöri sikertelen próbálkozás után arra, hogy apjához fűződő kapcsolatát fikcióként vesse papírra – saját életéről kezdett el írni. Az apa szerepe kulcsfontosságú a munka szempontjából: ez a több, mint 3600 oldal nem születhetett volna meg, ha az író „békés” családban nőtt volna fel: Knausgård képtelen volt magában feldolgozni apjához fűződő ambivalens kapcsolatát – mindig is rettegett tőle, de ugyanakkor égett a vágytól, hogy lenyűgözzze. A jövőben biztosan sok figyelmet fognak szentelni a *Min kamp* apafigurájának elemzésére, azonban hiba lenne egyszerűen azt a kijelentést tennünk, mint Eivind Tjønneland knausgårdkritikus esszéjében²³, hogy Knausgård a posztmodern korbeli lelki problémáinak egy ősi oka van: az apja.

Csalódottság a fikcióban. Nem csak magában a sorozatban, hanem minden interjúban találkozunk ezzel – Knausgård állítja, hogy egy ponton belefáradt a kitalált univerzumok olvasásába és felteszi a kérdést – mit adhat nekünk egy olyan élet vagy történet, mely meg sem történt?²⁴ Ez odáig fajul, hogy csak beszámolókat és naplókat lesz képes olvasni, a saját maga által írt fiktív szövegeket pedig hiteltelennek találja.

A Tom Egil Hverven által *valóságéhség*nek nevezett jelenség a *Min kamp* elbeszélői és befogadói oldalán is jelen van: az író valami igazat akar létrehozni, míg az olvasó igénye sokkal inkább az lesz, hogy mások életébe nyerjen betekintés és egy másik lét megfigyelője lehessen, mintsem az irrealitás fantáziavilágába szökjön el – saját valósága helyett másokét akarja látni. E kettő találkozását teremti meg az irodalomban az *autofikció* eszköze: ugyan a valóságot nem lehet leírni, de a valós elemek minél nagyobb mértékű használatával közel lehet hozzá kerülni, melynek eredménye a hiperrealizmus²⁵, mely a magát legjobban valóságak álcázó fikció.

Belső kényszer. Nehéz tényekkel vagy idézetekkel alátámasztani ezt, de a negyedik kötetet olvasva²⁶ szembesülünk azzal, hogy a 19 éves Knausgård akárhányszor írógéphez ül, saját gyermekkoráról kezd írni – egyszerűen kikerülhetetlen számára ez a téma, szinte nincs is más alkotói forrása regényeihez, mint önmaga²⁷. És ezt is írja - elege van abból, hogy sosem mondhatja ki, amit gondol.

²³ Eivind Tjønneland: Knausgård-koden; et ideologikritisk essay, Spartacus, 2010.

²⁴ Például: <http://www.theguardian.com/books/2014/mar/07/karl-ove-knausgaard-my-struggle-hari-kunzru>

²⁵ Stefan Kjerkegaard & Anne Myrup Munk: Litterær selvfremsstilling og autofiktion i en skandinavisk optik

²⁶ Ez természetesen nem megbízható forrás, pusztán saját olvasatomról és Knausgård képméről írok.

²⁷ Ez alól talán csak az *En tid for alt* kivétel, de ott is vannak valóságalapú részek, nem pusztá fikció.

Knausgård arra a kérdésre, hogy miért, legtöbbször azt válaszolja, hogy egyszerűen muszáj volt: ha nem szabadult volna meg önmagától életének megírása által, akkor arra a sorsra jutott volna, mint apja és az alkohol végzett volna vele.

Szeretném megemlíteni, hogy Knausgårdot, mint médiaszemélyiséget nem tartom megbízható forrásnak. A vele készült interjúk valóban hitelesek és citálhatók, azonban képtelenségnek tartom, hogy valaki ennyit írjon saját életéről úgy, hogy (állítása szerint) elégette naplóit és a fotókon kívül nincs sok forrása múltjáról. Emellett folyamatosan tagadja, hogy élvezné a figyelmet, mégsem vonul ki a médiából. Közelebbről vizsgálva nem csak könyveiben találunk mély ellentmondásokat, hanem az általa a nyilvánosság felé vetített képben is. Természetesen sokan vannak, akik szeretnék tudni, hogyan csinálta – nem csak sikere miatt, hanem mert kiválóan is ír – de azt hiszem, akit mi ma Knausgårdként ismerünk egy gondosan megalkotott alak az és a mögötte rejtőző igazságot sosem fogjuk megtudni.

2.6. A *Min kamp* fogadtatása

Knausgård, az irodalmi rock sztár
dagbladet.no

Mint már korábban említettem, a sorozatot nagy sikernek örvendett Norvégiában, illetve örvend most is, ugyanis az idegen nyelvű fordítások folyamatosan jelennek meg. Ami a könyveladási adatokat illeti, Norvégiában eddig nagyjából 500 ezer példány kelt el a

sorozatból, ami nagyon magas szám összehasonlítva az 5 milliós összlakossággal. Ezen kívül eddig 15 nyelven adták ki a *Min kamp*ot – országtól függő, hogy hol tartanak a sorozatban.

Knausgård még mindig mindennapos témája az újságoknak és állandó vendége a tv – show - knak: ugyan többször is szándékában állt, hogy teljesen visszavonuljon a médiából, valahogy sosem sikerült ezt véghez vinnie. Pedig nyomós oka lenne rá: azzal, hogy saját életét vetette papírra, szinte állandó helyet bérelt magának a skandináv pletykalapok hasábjain – egy extrém példa erre, az egyik svéd újság súlyos mentális problémákkal küzdő apósát megtalálta egy kieső erdei faházban is. A hatodik könyvben egyébként részletesen ír arról, miért szorult felesége, Linda pszichiátriai ápolásra, mert nem bírta a körülöttük kialakult médiahisztériát.

Természetesen Knausgårdot a kritikusok is elismerik – sokan Knut Hamsun reinkarnációjaként tartják számon, vagy legalábbis mellé helyezik nagyságban. 2009 – ben a *Min kamp* első kötetéért a Bragprisennel jutalmazták, a hatodikért pedig a kritikusok díjára jelölték 2011 – ben. Knausgård tehetsége tagadhatatlan: természetleírásai lélegzetelállítóak és képes klasszikus prózaíróként működni a posztmodern utáni korban, ezzel egyszerre lehetővé téve, hogy magas szintű irodalmat produkáljon, mely széles rétegek számára elérhető.

3. Olvasói stratégiák

3.1. Roland Barthes halála

Az autofiktív művek új olvasói stratégiák kidolgozására kényszerítenek bennünket: a műimmanens elemzés lehetetlenné válik, mikor az olvasónak ennyi információ áll rendelkezésére az íróról, aki ráadásul felvállalja, hogy saját életéről van szó az adott műben. Ahogy Knausgård mondja egy vele készült interjúban²⁸ - a legtöbb író valamilyen problémával küzd és nehezen funkcionál a társadalomban és épp ezért ír, azonban elvárják tőle, hogy meg tudjon jelenni emberel tömegei előtt és reklámozni magát.

A tömegkommunikáció és az internet gyökeresen megváltoztatta a szerző – olvasó kapcsolatát. Ugyan személyes interakcióra továbbra sincs lehetőség (legalábbis nem minden olvasó számára), de a róluk írt cikkek és a velük készült interjúk elérhetőek bárki számára – tehát a szerző kizárhatatlanná válik az olvasatból – legalábbis az autofiktív művek esetében mindenképp.

²⁸ Edinburghi könyvfesztivál, 2014.

Nyilvánvaló, hogy az itt említett írók mind jól ismerik az irodalomelméletet és a műfaji határokat, melyeket szándékosan hágnak át, vagy formálnak újra, ezáltal próbára téve az olvasókat, hogy képesek – e alkalmazkodni olyan művekhez, mint például a *Min kamp*.

3.2. Mit adhat az irodalom az olvasónak?

Mivel még nem rendelkezünk olyan kidolgozott gondolatrendszerrel azzal kapcsolatban, hogyan érdemes olvasni a *Min kamp* sorozatot (és természetesen az is kérdéses, hogy ilyenből csak egy lesz –e a későbbiek során), az amerikai új kritika kérdését szeretném feltenni ahhoz, hogy közelebb kerülhessünk, miért olvassák és miért érdemes olvasni Karl Ove Knausgård regényét, ami – némi túlzással – bármelyikünk élete lehetne: mit adhat az irodalom (ebben az esetben a *Min kamp*) az olvasónak?

Azáltal, hogy Knausgård a privát korlátait teljesen lerombolja (egyedül feleségéhez fűződő szexuális viszonyáról nem ír csupán), mindenképpen kiszélesíti az irodalom lehetőségeit. Persze kérdéses, hogy irodalomnak tekintjük – e, mindezt: Knausgård lehetségessé teszi, hogy egyazon könyvön belül Paul Celan verseire reflektáljon és az önkielégítésről írjon. Tagadhatatlan írói teljesítmény.

Knausgård hiperrealizmusának témája a mindennapok – a *Min kamp* döntő része olyan élményekből és érzésekből áll, melyeket szinte bárki ismerhet – nem mutat újat, azonban egyfajta közösségi érzést teremt azáltal, hogy leírja, hogy szereti a corn flakest – olyan dolgokról ír, melyet – a nyugati társadalmak polgárai legalábbis – megtapasztalhattak, de ritkán kerülhetnek megosztásra mással, mert túl triviálisak, vagy túl bensőségesek.

Saját tapasztalatomban a Knausgård – féle mindennapi fikció nyújtotta azt az olvasási élményt, mely során a legközelebb érezhettem magam ahhoz, hogy más gondolataiba láthassak – véleményem szerint ezt kínálja a skandináv autofikció az olvasónak, lehetőséget arra, hogy az önreflektálás bezárt körén felülemelkedhessen azáltal, hogy más önelemzésének tanúja lesz és ezen keresztül ő is bővíthet.

Talán más életét olvasva autofikcióként azt az illúziót kaphatjuk, hogy nem vagyunk annyira egyedül – még legmélyebb kétségeinkkel kapcsolatban sem – ezért érdemes megfontolnunk, kezünkbe vesszük – e Knausgård könyveit.

Felhasznált irodalom:

1. Karl Ove Knausgård: Min kamp 1 - 6; Pocketförlaget, 2010 - 2014. Fordította: Rebeca Alsberg

Cikkek:

2. Millenium. Nye retninger i nordisk litteratur (redigeret af Mads Bunch), Forlaget Spring, 2013.:
Stefan Kjerkegaard & Anne Myrup Munk: Litterær selvfremsstilling og autofiktion i en skandinavisk optik
Per Thomas Andersen: Norsk samtidslitteratur omkring årtusenskiftet
3. Norsk Litteratuvitenskapelig Tidsskrift 02/13
(http://www.idunn.no/nlvt/2013/02/hans_hauge_fiktionsfri_fiktion_om_den_nyvirkelige_littera):
4. Hans Hauge: Fiktionsfri fiktion – Nye tendenser i nordisk samtidslitteratur
5. Poul Behrendt: Autonarration som skandinavisk novum. Karl Ove Knausgård, Anti-Proust og Nærværelseffekten
(<http://inss.ku.dk/english/staff/?pure=en%2Fpublications%2Fautonarration-som-skandinavisk-novum-karl-ove-knausgaard-antiproust-og-naervaerelseffekten%28f76e68ff-950b-4a90-adad-d3a95d7eb7d9%29.html>)
6. Gaute Heivoll: Før jeg brenner ned, Tiden, 2010.
7. Bernt Olsson – Ingemar Algulin: Litteraturens historia i Sverige, Femte upplagan, Norstedts, 2009.

8. Egil Børre Johnsen og Trond Berg Eriksen [red.]: Norsk litteraturhistorie, Sakprosa fra 1750 til 1995, Universitetsforlaget AS, 1998
9. Eivind Tjønneland: Knausgård-koden; et ideologikritisk essay, Spartacus, 2010.
10. Bókay Antal: Bevezetés az irodalomtudományba, Osiris kiadó, Budapest, 2006.

Internetes források:

<http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/fiction>
<http://www.oktober.no/Boeker/Pocket/Pocket-skjoennlitteratur/Kjaerlighet>
https://snl.no/Tomas_Espedal
https://snl.no/Gaute_Heivoll
https://snl.no/Josefine_Klougart
<http://josefineklougart.wordpress.com/>
http://www.denstoredanske.dk/Kunst_og_kultur/Litteratur/Dansk_litteratur/Efter_1940/Josefine_Klougart
<http://www.adlibris.com/se/bok/en-av-oss-sover-9789175033709>
<http://www.adlibris.com/se/bok/stigninger-og-fald-9788763813273>
<http://politiken.dk/kultur/boger/ECE1171141/retssagen-mod-den-doede-identitetstyv-er-i-gang/>
<http://www.kunsten.nu/artikler/artikel.php?claus+beck-nielsen+das+beckwerk+kunsthallen+nikolaj>
<http://www.kunsten.nu/artikler/artikel.php?Das+Beckwerk+Funus+Imaginarium+Claus+Beck-Hansen+Glyptoteket>
Nielsen: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100008217394441&fref=ts>
<https://www.facebook.com/pages/Father-Nielsen/1482214838713693>
<https://www.facebook.com/ForfatterenNielsen?ref=profile>
<https://www.facebook.com/TheNielsenSisters?ref=profile>
<http://www.leonhardt-hoier.dk/authors/74>
<http://www.adlibris.com/se/bok/bergensare-9789185379910>
<http://www.nyu.edu/about/news-publications/news/2012/03/13/nyu-to-host-autofiction-literature-in-france-todayapril-19-21.html>
Hegedűs Géza: A szépirodalom műfajai

[https://books.google.hu/books?id=4aXd7ZJJk3oC&pg=PA71&lpg=PA71&dq=hyperfiction+i
n+literature&source=bl&ots=SlbaKjn589&sig=zZAZimXEEZgkNZoHEmpBvwOCNcI&hl=
hu&sa=X&ei=4aOtVJPMCYfvUqKIgig&ved=0CFkQ6AEwBw#v=onepage&q=hyperfiction
%20in%20literature&f=false](https://books.google.hu/books?id=4aXd7ZJJk3oC&pg=PA71&lpg=PA71&dq=hyperfiction+i
n+literature&source=bl&ots=SlbaKjn589&sig=zZAZimXEEZgkNZoHEmpBvwOCNcI&hl=
hu&sa=X&ei=4aOtVJPMCYfvUqKIgig&ved=0CFkQ6AEwBw#v=onepage&q=hyperfiction
%20in%20literature&f=false)

[http://books.google.hu/books?id=5U92AgAAQBAJ&pg=PT124&lpg=PT124&dq=%C3%B6
n%C3%A9letrajz+sz%C3%A9pirodalom&source=bl&ots=QWVM6A_Fqp&sig=yJGD12a42
rJAwFTuBCRE6rCMDMs&hl=hu&sa=X&ei=-TdSVN-
9Ncm6ygOa7oDICw&ved=0CEMQ6AEwBA#v=onepage&q=%C3%B6n%C3%A9letrajz&f
=false](http://books.google.hu/books?id=5U92AgAAQBAJ&pg=PT124&lpg=PT124&dq=%C3%B6
n%C3%A9letrajz+sz%C3%A9pirodalom&source=bl&ots=QWVM6A_Fqp&sig=yJGD12a42
rJAwFTuBCRE6rCMDMs&hl=hu&sa=X&ei=-TdSVN-
9Ncm6ygOa7oDICw&ved=0CEMQ6AEwBA#v=onepage&q=%C3%B6n%C3%A9letrajz&f
=false)

[http://books.google.hu/books?id=5U92AgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage
&q=%C3%B6n%C3%A9letrajz&f=false](http://books.google.hu/books?id=5U92AgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=hu#v=onepage
&q=%C3%B6n%C3%A9letrajz&f=false)

[https://www.facebook.com/penguinbooks/photos/a.138490935370.225909.13655260370/101
54757270565371/?type=1&relevant_count=1](https://www.facebook.com/penguinbooks/photos/a.138490935370.225909.13655260370/101
54757270565371/?type=1&relevant_count=1)

<http://www.thewritersacademy.co.uk/>

https://snl.no/Karl_Ove_Knausg%C3%A5rd

[http://oktober.no/nor/Presse/Pressemeldinger/Diverse-fakta-om-Karl-Ove-Knausgaards-
forfatterskap](http://oktober.no/nor/Presse/Pressemeldinger/Diverse-fakta-om-Karl-Ove-Knausgaards-
forfatterskap)

<http://www.dn.se/dnbok/hennes-kamp-ar-explosiv/>

http://www.dagbladet.no/2010/02/10/kultur/litteratur/karl_ove_knausgard/10326351/

<http://www.nordlys.no/kultur/article4854059.ece>

<http://utdanning.no/org/skrivekunst.no>

<http://www.skrivekunst.no>

<http://www.skrivekunst.no/internt/studentar/tidlegare-studentar/>

<http://www.dagsavisen.no/kultur/tilbake-til-det-enkle-med-fosse-1.283638>

<http://www.samlaget.no/Forfattarar/H/Ragnar-Hovland.aspx>

<http://www.bibliografi.no/kok.pdf>

<http://www.newyorker.com/magazine/2012/08/13/total-recall>

<http://www.klassekampen.no/59267/article/item/null/a-lese-korrektur-pa-gud>

<http://www.immanuel.hu/biblia/biblia.php?konyv=21&fejezet=3&o1=1&o2=2&o3=3>

<http://oktober.no/Boeker/Pocket/Pocket-skjoennlitteratur/En-tid-for-alt>

<http://www.dagbladet.no/litteratur/25beste.html>

<http://www.dagbladet.no/litteratur/25beste.html>

www.oktober.no/Boeker/Sakboeker/Sjelens-Amerika.-Tekster-1996-2013ü

<http://www.bookforum.com/interview/11771>

http://www.dagbladet.no/2009/12/08/kultur/min_kamp/bok/litteratur/karl_ove_knausgard/9414853/
<http://www.vg.no/rampelys/bevegelser/han-er-kaaret-til-norges-mest-sexy-mann/a/10011408/>
pletykalap
<http://www.vg.no/rampelys/bok/knausgaard-norges-nye-seksymbol/a/591338/> (Knausgård meg a pletykalapok)
<http://blogs.loc.gov/loc/2012/04/author-as-superstar/>
<http://oktober.no/nor/Boeker/Skjoennlitteratur/Romaner-noveller/Min-kamp.-Foerste-bok>
<http://www.theguardian.com/books/2014/mar/07/karl-ove-knausgaard-my-struggle-hari-kunzru>
http://tmagazine.blogs.nytimes.com/2014/06/10/karl-ove-knausgaard-on-fame-my-struggle/?_php=true&_type=blogs&_r=0
<https://snl.no/Janteloven>
<http://www.newrepublic.com/article/117245/karl-ove-knausgaard-interview-literary-star-struggles-regret>
http://www.svd.se/kultur/litteratur/fascinerande-resa-mot-hojden_1722107.svd
<http://www.thetimes.co.uk/tto/magazine/article4021784.ece>
http://www.dagbladet.no/2011/11/16/kultur/litteratur/bok/karl_ove_knausgard/19044560/
<http://nrk.no/skole/klippdetalj?topic=urn:x-mediadb:20366>
<http://www.bt.no/bergenpuls/Foler-seg-utnyttet-av-Knausgard-1785148.html>
<http://www.newyorker.com/books/page-turner/why-name-your-book-after-hitlers>
https://www.youtube.com/watch?v=xmdzk_sOw7U

Képek:

<http://gfx.dagbladet.no/labrador/941/941508/9415086/jpg/active/960x.jpg>
<http://1.vgc.no/drpublish/images/article/2010/07/16/22292329/1/990/1655359.jpg>
<http://www.felixodell.com/>
<http://i.guim.co.uk/static/w-620/h--/q-95/sys-images/Guardian/Pix/pictures/2014/3/17/1395075910948/boyhood-island-review-010.jpg>
http://www.kmag.no/sites/default/files/styles/large/public/pictures/gallery/0340337-0100_gra_knausgard.jpg
<http://www.dn.se/Images/2012/03/26/IK-Knausgard-6.jpg>
<http://gfx.nrk.no/D9KR0Lz28xZNnDzXiQ5hTAYBncKIF1mNFkpKu8FUPplg>
<http://tv.blogg.hbl.fi/files/2013/02/2375756.jpg>

http://www.kunsten.nu/files/getFile.php?path=article/article_2372.jpg&imageWidth=450

http://www.kunsten.nu/files/getFile.php?path=article/article_2319.jpg&imageWidth=450

<http://oktober.no/Forfattere/Norske/Knausgaard-Karl-Ove/Forfatterportrett-flere-bilder>

https://media.snl.no/system/images/16491/standard_Knausgaard-Karl-Ove.jpg

<http://gfx.dagbladet.no/labrador/228/228513/22851353/jpg/active/978x.jpg>